

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת קורח, תשס"ט
מספר 814

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

החולקים על הכהונה - לחקר מקורה של דרשה עמומה

בפרשתנו מספרת לנו התורה בפירוט רב על המחלוקת של קורח ועדתו נגד משה רבנו, שבסופה פתחה האדמה את פיה ובלעתם, ואילו 250 איש מקטירי הקטורת נשרפו באש אשר יצאה מאת ה'. לאחר מכן נצטווה אלעזר בן אהרון הכהן לעשות את המחטות "רַקְעֵי פְּחִים צְפוּי לְמִזְבֵּחַ" כדי שיהיו "זָכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִקְרַב אִישׁ זָר לְהִקְטִיר קְטוֹרֶת. פְּסוּק זֶה מְעוֹרֵר בְּעֵינָה פִּרְשָׁנִית בְּעִיקָר בְּסוּפוֹ: "זָכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מְזַרַע אֶהְרֵן הוּא לְהִקְטִיר קְטוֹרֶת לְפָנָי ה' וְלֹא-יִהְיֶה קְקָרָח וְכַעֲדָתוֹ פְּאֲשֶׁר דִּבְרָה ה' בְּיַד-מֹשֶׁה לֵאמֹר" (יז:ה). המשפט "כאשר דבר ה' ביד משה לו" סתום ואף נראה ככפל דברים.

רש"י חש בקושי בפסוק, אך דבריו מצויים בידינו בכמה נוסחים. נציג כאן את פירושו כפי שהוא בחומשים הנדפסים ולעומתו את דבריו המצוטטים ע"י הרמב"ן.

רש"י בספרים הנדפסים: "ולא יהיה קרח" – כדי שלא יהיה קרח. "כאשר דבר ה' ביד משה לו" – כמו 'עליו', על אהרן דבר אל משה, שיהיו הוא ובניו כהנים. לפיכך "לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו'. וכן כל 'לי' ו'לו' ו'להם' הסמוכים אצל דבור פתרון כמו 'על'. ומדרשו: על קרח. ומהו ביד משה, ולא כתב 'אל משה'? רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה, שנאמר: "וַיִּזְצָאָה וְהָיָה יָדוֹ מְצַרְעַת פְּשָׁלָג" (שמ' ד:ו), ועל כן לקה עוזיהו בצרעת. הציטוט בפירושו הרמב"ן:

"כאשר דבר ה' ביד משה לו" – כמו 'עליו', על קרח; ומהו ביד משה, ולא כתב 'אל משה'! רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת, כמו שלקה משה בידו, ועל זה לקה עוזיהו בצרעת. ולפי פשוטו: ולא יהיה בלוע ושרוף קרח וכעדתו, אך כאשר נעשה למשה בידו, שלקה בצרעת. ויש פותרים: "למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא", כאשר דבר ה' ביד משה לאהרן, שיהיו הוא ובניו כהנים ולא זה, לשון רבנו שלמה.

נעמוד תחילה על הקשיים הפרשניים שעמדו לפני רש"י (א). מהו לשון "לו" שבסוף הפסוק? אל מי הוא חוזר? אל אהרון, אל קורח או שמא אל מישהו אחר? (ב) מהו "כאשר דיבר ה' ביד משה"? ברגיל נוקט הכתוב לשון "דיבר ה' אל משה" ולא "ביד משה".

בדברי רש"י שבספרים הנדפסים יש שני פירושים: לפי הפירוש הראשון מילת "לו" חוזרת אל אהרון, ופירושה כמו 'עליו', וכוונת הכתוב שיהיו אהרון ובניו כהנים ולא זה, כפי שאכן כתוב: "לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרון להקטיר קטורת לפני ה'". בפירוש השני המצוין כ"מדורשו" (בניגוד לפירוש הראשון שרש"י רואה בו, כנראה, פשוטו של מקרא) מילת "לו" חוזרת אל קורח, ויש כאן רמז לחולקים על הכהונה שלוקים בצרעת, ולזה רומז הביטוי "ביד משה" – כשם שלקה משה בצרעת בידו, כך לקה עוזיהו בצרעת. המדרש רומז כאן למסופר בספר דברי הימים ב' (כו:טז-יט) על עוזיהו מלך יהודה:

וּכְחֻזְקָתוֹ גָּבַה לְבוֹ עַד-לְהִשְׁחִית וַיַּמְעַל בַּה' אֶ-לְהִיּוֹ וַיָּבֵא אֶל-הֵיכַל ה' לְהִקְטִיר עַל-מִזְבֵּחַ הַקְּטוֹרֶת. וַיָּבֵא אֶתְרִיּוֹ עֹזִיָּהוּ הַכֹּהֵן וְעָמּוֹ פְּהָנִים לֵה' שְׂמוֹנִים בְּנֵי-חֵיל. וַיַּעֲמֵדוּ עַל-עֹזִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא-לָךְ עֹזִיָּהוּ לְהִקְטִיר לֵה' כִּי לְפָהָנִים בְּנֵי-אֶהְרֵן הַמְּקַדְּשִׁים לְהִקְטִיר צֵא מִן-הַמְּקַדֵּשׁ כִּי מַעֲלָתָ וְלֹא-לָךְ לְכַבֹּד מֵה' אֶ-לֹהִים. וַיַּזְעַף עֹזִיָּהוּ וַיִּבְדֹּד מִקְטֹרֶת לְהִקְטִיר וַיִּבְצְעוּ עִם-הַכֹּהֲנִים וַהֲצַרְעַת זָרְחָה בְּמַצְחוֹ.

כאן יש לדון במקורה של הדרשה שהחולקים על הכהונה לוקים בצרעת. דרשה זו מופיעה פעמיים: פעם אחת בתרגום לתורה המיוחס ליונתן בן עוזיאל (במ' יז:ו) בתרגום לעברית (י"מ):

לא יקרב איש שאינו מבני אהרון להעלות קטורת בשמים לפני ה' ולא יהיה אדם נושא (עצמו) לחלוק על עסק הכהונה כקורח וכעדת תומכיו וסופו להיות אוֹבֵד ולא כמיתת קורח ועדתו ביקידת אש ובליעת הארץ אלא להיות בהסגר (צרעת).

פעם שנייה במדרש תנחומא (ורשה) לפרשת צו (יא), וכנראה משם לקחם רש"י:

"ואת כל העדה הקהל" – אמר לו הקב"ה למשה חלוק לו כבוד כנגד כל ישראל כדי שיראוהו היום נכנס לכהונה גדולה והתרה בהם התראה שלא יחלקו על הכהונה כקרח וכעדתו שנבלעו שאני יודע שעתידי עוזיה לחלוק ולעמוד על הכהונה שנאמר "זכרון לבני ישראל אשר לא יקרב איש זר" וכו' (במ' יז:ה). הוא אינו מזרע לוי כשם שהיה קרח ולא מזרע אהרון הוא. מיד "וַיִּזְעַף עֲזָיָהוּ וַיְבַדְדוּ מִקְטָרֶת לְהַקְטִיר וַיִּזְעַפוּ עִם-הַפְּתָנִים וְהַצְרַעַת וְרָחַה בְּמִצְחוֹ" ... אמר לו: והיאך אתה עושה לו? אמר לו "כאשר דיבר ה' ביד משה לו". א"ל: ומהו? א"ל: כדרך שעשיתי לידך "ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג" כך אני עושה לו.¹

גם הרמב"ם ידע על הקשר בין החולקים על הכהונה ובין הצרעת ואף השתמש בו לעניין אחר. הדברים מובאים ב"ספר המצוות" לרמב"ם בשורש השמיני. במבוא למניין המצוות שלו הציג הרמב"ם י"ד "שורשים" שהם קריטריונים שלפיהם נדע מתי יש לכלול חיובים ואזהרות במניין מצוות "עשה" ו"לא תעשה" ומתי לא. וזה לשונו בשורש השמיני:²

השרש השמיני שאין ראוי למנות שלילת החיוב עם האזהרה וזה כי אתה תצווה למצווה שיעשה דבר זה או שלא יעשהו כמו שתצווה לאכול ותאמר לו אכול או תצווה להרחיק מן האכילה תאמר לו אל תאכל וכו'. אמנם שלילת החיוב היא עניין אחר והוא שתשלול נושא מנשוא ואין בו מעניין הציווי שום דבר כלל וכו' וכן אמרו "ולא יהיה קרח ועדתו" הוא שלילה ופרשו עניינה ואמרו שהוא יתעלה סיפר לנו שכל מי שיחלוק על הכהונה ויערער בה לא יחול בו כקרח וכעדתו מן הבליעה והשרפה, אבל אמנם יהיה ענשו "כאשר דיבר ה' ביד משה" רוצה לומר הצרעת, והוא יתעלה אמר אליו "הבא נא ידך בחיקך" (שמ' ד:ו), והביאו ראיה ממה שקרה לעוזיהו מלך יהודה. ואף על פי שמצאנו להם לשון אחר בגמרא סנהדרין (קו ע"א) והוא אמרם כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר "ולא יהיה קרח וכעדתו", זה על צד האסמכתא לא שיהיה פשטיה דקרא וכו'.

אלא שמכל האמור לעיל עדיין לא נתברר הקשר בין החולקים על הכהונה ובין הצרעת. האם יש כאן דרשה הנסמכת על הפסוקים, או שמא יש ביסודה רעיון וקשר פנימי, כעין מידה כנגד מידה?

מדברי רש"י שהובאו לעיל נראה שיש כאן דרשה המתבססת על הביטוי "ביד משה" הרומז לצרעת שפרחה בידו. אבל אפשר לראות שיש קשר אחר פנימי וחשוב מאוד. במסכת ערכין (טז ע"א) נאמר: א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן על שבעה דברים נגעים באים על לשון וכו' על גסות הרוח... דכתיב: "וַיִּכְחַזְקוּ גְבַהּ לְבוֹ עַד-לְהִשְׁחִית וַיִּמְעַל בְּה' אֱ-לֹהֵיו" וכו' "והצרעת זרחה במצחו" (דבה"ב כו: טז-יט).

הרי שהסבירו את העניין של עוזיהו מלך יהודה שחלק על הכהונה וניגש להקטיר קטורת מתוך גבהות הלב ומתוך גסות רוח שאף הוא ראוי לעטרה זו ולא רק בני אהרון שנבחרו לכך. לכן עונשו מידה כנגד מידה, שילקה בצרעת ויורחק מחברת בני אדם וכך יגיע לשיא של שפלות. דברים דומים מובאים בשם רב אשי במסכת סנהדרין (קי ע"א): "דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו... רב אשי אמר ראוי ליצטרע. כתיב הכא (במ' יז:ה) "ביד משה לו", וכתוב התם (שמ' ד:ו): "ויאמר ה' לו עוד הבא ידך בחיקך".

אם כן, קורח החזיק במחלוקת מתוך שגבה לבו וראה עצמו ראוי לכהונה, ועל כן עונשו של המחזיק במחלוקת כמוהו שילקה בצרעת. דומה שדרשה כלשהיא עומדת ביסוד עניין זה, ואפשר שנשתכחה. מעין רמז לה אפשר למצוא בתלמוד בסוף מסכת ברכות (סד ע"א). מובאות שם כמה דרשות הדנות בשאלה "למה נסמכה פרשה זו לפרשה אחרת", ומה אפשר ללמוד מסמיכות הפרשיות. וכך נאמר שם:

ר' אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. אמר חזקיה בריה דר' פרנך אמר ר' יוחנן: למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות? לומר לך של שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן – סוף נצרך לכהן ע"י אשתו שנאמר (במ' ה:י): "וְאִישׁ אֶת-קַדְשֵׁיו לֹא יִהְיוּ" וסמך ליה (שם יב) "איש כי תשטה אשתו" וכתוב (שם טו) "וְהִבֵּיא הָאִישׁ אֶת-אֶשְׁתּוֹ אֶל-הַפֶּה" ולא עוד אלא סוף שנצרך להן שנאמר (שם י) "וְאִישׁ אֶת-קַדְשֵׁיו לֹא יִהְיוּ".

אם כן, שתי דרשות דרשו בפסוק: המעכב מתנות כהונה סופו שנצרך לכוהן – אם בשל אשתו, אם משום שנעשה עני ונצרך למעשר עני. ופירש רש"י שם: "הכי גרסינן [=כך] אנו גורסינן] 'ואיש את קדשיו לו יהיו' וסמך ליה 'איש איש כי תשטה אשתו' דכתיב 'והביא האיש את אשתו וגו', ובד"ה "סוף שנצרך להן שנעשה עני", "וצריך לכך ליטול מעשר עני". ויושם לב שרש"י מתחיל את הדיבור הראשון ב"הכי גרסינן", כלומר היו בתלמוד לפנינו נוסחים אחרים ורש"י בא לקבוע מה לדעתו הנכון שבהם.

שתי דרשות אלו הביא רש"י גם בפירושו לתורה (במד' ה:י-יב). את הדרשה השנייה, שהמעכב מתנות כהונה סופו שנעשה עני, מביא רש"י כפירוש שני ומכנהו "מדרש אגדה", ואילו את הדרשה הראשונה, שהמעכב מתנות כהונה סופו שנצרך לכוהן על ידי אשתו שנעשית סוטה, הוא מביא כפירוש על פס' יב: "איש איש כפי-תשטתה אשתו" וכו'.

והנה בשנת תשל"ט הוציא פרופ' ח' דימיטרובסקי קובץ שנקרא "שרידי בבלי"³. בקובץ זה נאספו דפים, שרידי דפים וקרעי דפים מדפוס ספרד ופורטוגל בעשור האחרון שלפני גירוש ספרד.⁴ דפים אלו מכילים את התלמוד

¹ וכך הנוסח בשינויים קלים במדרש תנחומא מהדורת ש' בובר (הדפסה חדשה, ירושלים תשכ"ד).

² הדברים מצוטטים מספר המצוות שבהוצאות הנדפסות, עמ' נה, נז.

³ ח' דימיטרובסקי, שרידי בבלי עם מבוא ביבליוגרפי היסטורי, ניו יורק, תשל"ט-תשמ"מ.

ופירוש רש"י שעליו בלי תוספות. ואשר לנוסחם - פרופ' דימיטרובסקי הגיע למסקנה שהשוני בנוסחים שבדפים אלה,⁵ הן בגמרא הן ברש"י, מעיד "כי ספרי ספרד מהווים יחידה בעלת מסורת נוסחי עצמאית שהשוני שלה אינו נובע ממעשה ידיהם של מעתיקים אלא שהוא תלוי במקור עתיק עומד בפני עצמו".⁶ ואכן, אנו נזכרים בביטויים השגורים בפי חכמי ספרד על אודות הנוסח ב"ספרי ספרד" או "נוסחאות ספרדיות מדוייקות",⁷ וכמעט תמיד הנוסח בדפים אלה תואם את ציטוטיהם של חכמים בני ספרד.⁸ והנה בנוסח דפי ספרד על דרשה זו של סמיכות פרשיות סוטה ונזיר לפרשת מתנות עניים אנו מוצאים שני פירושים ברש"י השונים לגמרי מנוסח הדפוסים:

1. ד"ה "יזיר עצמו מן היין" (= למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה) לפי שסוטה על ידי שכרות זנתה.
2. ד"ה ולא עוד אלא שנצרך להן - הוא גופו נצרך לכוהן על ידי נגעים, שנאמר (במ' ה:י) "וְאִישׁ אֶת-קַדְשׁוֹ לֹא יִהְיוּ: מִי שֶׁמְעַכֵּב אֶת קִדְשׁוֹ לֹא יִהְיֶה שִׁיצֵטְרֵךְ לְכוֹהֵן עַיִן לֹא" דהיינו צרעת כדכתיב (שמ' ד:ו) ויאמר ה' ל"ל" עוד. לפי נוסח זה, פירוש הביטוי "סוף שנצרך לו לכהן" שונה לגמרי מבנוסח שלנו: לא שנצרך לו, שנעשה עני ונצרך לקבל מעשר עני, אלא שנצרך לכוהן שיהא רואה את נגעו משום שלוקה בצרעת. הדרשה היא כעין גזרה שווה ונסמכת על מילת "לו" הכתובה בצרעת (שמ' ד:ו) - "ויאמר ה' לו עוד", וכתובה כאן "ואיש את קדשיו לו יהיו". יש כאן רמז שבמקור כלשהו שהיה מצוי בבתי המדרש שבספרד (מקור שאינו בידינו היום) הייתה כעין דרשה שמילת "לו" רומזת על צרעת. זה יכול להסביר גם את הקשר בין החולק על הכהונה ובין הצרעת. כיוון שמבנהו של הפסוק הכתוב בפרשת קורח (יז:ה) אינו רגיל - "כאשר דיבר ביד משה לו", יש לדרוש את המילה "לו" שבסוף הפסוק כמכוונות כלפי הצרעת, כפי שדרשו את מילת "לו" שנאמרה על משה שלקה בצרעת. דומה שזה מקורה של דרשה זו. ואם כנים דברים אלו, הצלחנו בע"ה למצוא מקור לדברי רבנו הגדול רש"י זצ"ל.

הרב ד"ר ירמיהו מלחי
המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ומדע

⁴ היום אנו יודעים על שני דפוסים לפחות מאותם ימים: דפוס גוודלחארה (ספרד) ודפוס פארו (פורטוגל). הדפים ושרידיהם נאספו ממקומות שונים, בין השאר מתוך כריכות של ספרים לטיניים שהיו בספריות המנזרים.

⁵ הנוסח בדפים אלה שונה מן הנוסח שבספרי התלמוד שנדפסו באיטליה בערך באותה עת, ואף מהנוסח העולה מתוך כתבי יד שקדמו ב-200 שנה לדפוסים אלה.

⁶ שם, מבוא ביבליוגרפי היסטורי, עמ' 12.

⁷ ראו, למשל, רמב"ן, מלחמות ה', ביצה פ"ב סימן תתפ"ג ורשב"א בחידושו לבימות נ"ד, א, ד"ה הגר"ח.

⁸ "מלחי, על נוסח פירוש רש"י למסכת ברכות שבספר "עין יעקב", סיני, צח', תשרי-מרחשוון תשמ"ו, עמ' מ"ט-נ"ו.